

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

СИЛА ВЛАДИСЛАВ ГРИГОРОВИЧ

УДК 101:316.32(47)

**СОЦІАЛЬНА РОЛЬ ГРОМАДИ
В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

Спеціальність 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Житомир – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі філософії та соціально-гуманітарних дисциплін Чернігівського національного технологічного університету Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор
Мельник Анатолій Іванович,
Чернігівський національний технологічний університет,
професор кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
ГЛОТОВ Борис Борисович,
Дніпропетровський регіональний інститут державного управління НАДУ,
професор кафедри філософії,
соціології державного управління;

кандидат філософських наук,
МАСЛАК Олександр Олександрович,
Центр гуманітарної освіти НАН України,
старший викладач.

Захист відбудеться "8" грудня 2016 року о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 14.053.02 у Житомирському державному університеті імені Івана Франка за адресою: 10008, Україна, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40, конференц-зала.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Житомирського державного університету імені Івана Франка за адресою: 10008, Україна, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 38.

Автореферат розісланий 7 листопада 2016 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. В. Горохова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Децентралізації державної влади, передача владних повноважень із центру на місця актуалізували проблему соціальної ролі територіальних громад (міст, селищ, сіл) в умовах трансформації українського суспільства. У сучасній Україні, яка успадкувала радянську систему місцевого самоврядування, розбудова громад супроводжується пошуками механізмів розв'язання низки теоретичних і практичних проблем. Комплексне дослідження місцевих громад, з'ясування їх ролі в суспільній трансформації сприятиме зростанню активності громадян у реалізації прав і свобод, забезпечить модернізацію інституційних структур суспільства, слугуватиме налагодженню діалогу між державою і громадянським суспільством.

Важливість розробки теми дослідження посилюється потребою відповідного переосмислення філософсько-методологічних підстав розвитку місцевих громад в Україні у світлі глобалізаційних процесів, притаманних новітній цивілізації. Надзвичайно актуальним і необхідним є поєднання, безперечно, цінного міжнародного досвіду, зарубіжних теорій та концепцій суспільного поступу зі специфічними поглядами на громаду, властивими вітчизняній соціально-філософській традиції. Йдеться про потребу врахування національного контексту, що дозволить розкрити глибинний соціальний потенціал громади в умовах трансформаційних процесів в Україні.

У контексті пошуків дієвих моделей теоретичної репрезентації самоорганізації сучасного суспільства актуальним є дослідження малих і середніх форм суспільного буття, серед яких важливе місце відводиться громаді. Тематика громад, філософський вимір якої нині є малодослідженим в Україні, виступає ефективним епістеміологічним полем вивчення процесів відтворення та конструювання соціальної реальності.

Множинність підстав функціонування громади в суспільному бутті була предметом уваги таких західноєвропейських філософів, як Арістотель, Епікур, Цицерон, Августин Блаженний, Т. Аквінський, П. Абеляр, М. Кузанський, Л. Валла, Е. Роттердамський, Н. Макіавеллі, Ф. Бекон, Р. Декарт, Дж. Віко, Б. Спіноза, Г. Лейбніц, Г. Гегель, П. Прудон, Р. Оуен, К. Маркс, Г. Спенсер.

Вітчизняна соціально-філософська думка містить значний масив знань про громаду як форму соціального буття та простір самоорганізації людей, вивчення якого дозволить проаналізувати суперечливий характер суспільних перетворень. Йдеться про соціально-філософські праці В. Антоновича, С. Дністрянського, М. Драгоманова, С. Єфремова, Б. Кістяківського, М. Костомарова, П. Куліша, С. Подолинського, І. Пулюя, М. Туган-Барановського, П. Юркевича, які репрезентують осмислення підстав суспільної самоорганізації в системі національного світорозуміння та становлять джерельну базу нашого дисертаційного дослідження.

У сучасному вітчизняному науковому дискурсі громада стає предметом політологічних (Л. Нагорна, А. Мальгіна, Ю. Панейко), соціологічних (Л. Овчиннікова, Н. Шматко), психологічних (В. Васютинський), історичних (М. Капраль, В. Кравченко, І. Козюра, В. Куйбіда), правових (М. Баймуратов,

О. Батанов, Ю. Волошин, Т. Голікова, П. Гураль, В. Григор'єв, А. Крусян, М. Орзіх), державно-управлінських (М. Бесчастний, А. Коваленко, О. Лазор, Л. Михайлишин, О. Сушинський, Л. Ярічевська) розвідок. Соціально-філософський аналіз окремих аспектів функціонування громади здійснили А. Карась, А. Колодій, Ю. Бойко, Т. Бойко.

Аналіз потенційних можливостей громади у формуванні демократичного суспільства в Україні поставив перед автором завдання урахування суспільно-універсальних тенденцій світової трансформації, теоретична репрезентація яких здійснена в соціально-філософських теоріях західноєвропейських філософів ХХ – ХХІ ст. Г. Арендт, З. Баумана, У. Бека, Д. Белла, Ж. Бодріяра, Ю. Габермаса, Ф. Гватарі, Е. Гіденса, Ж. Дельоза, Ж. Дерріди, С. Ентоні, Ж.-Ф. Ліотара, Н. Лумана, К. Леві-Стросса, Р. Рорті, Е. Тоффлера, М. Фуко, Ф. Фукуями, П. Штомпки.

У концептуальному рішенні важливе значення для розкриття соціальної ролі громади в трансформації українського суспільства мають фундаментальні праці таких вітчизняних суспільствознавців, як В. Андрущенко, В. Бітаєв, О. Білорус, В. Бех, А. Герасимчук, Б. Глотов, Є. Головаха, В. Горбатенко, С. Катаєв, М. Козловець, В. Мандрагеля, А. Мельник, Ю. Павленко, І. Пасько, О. Поліщук, З. Самчук, П. Саух, В. Степаненко, В. Ткаченко та ін.

Однак, незважаючи на значну кількість публікацій, питання соціальної ролі громади в умовах трансформації українського суспільства все ще залишається не розкритим всебічно і вимагає свого подальшого вивчення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано згідно з планом науково-дослідних робіт Чернігівського національного технологічного університету, в межах тем «Філософсько-освітня думка Лівобережної України» (державний реєстраційний № 0105U001870), «Соціально-політичні та гуманітарні проблеми становлення громадянського суспільства» (затверджена на засіданні науково-технічної ради університету, протокол № 1 від 17 вересня 2015 року).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є соціально-філософський аналіз специфіки та соціальних функцій громади в умовах трансформації українського суспільства.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність розв'язання таких дослідницьких завдань:

- окреслити особливості тлумачення поняття «громада» в сучасному суспільствознавстві та розкрити його методологічний потенціал як інструмента побудови соціально-філософських теоретичних конструктів;
- розробити теоретико-методологічне підґрунтя дослідження соціальної ролі громади в умовах трансформації українського суспільства;
- здійснити порівняльний аналіз особливостей репрезентації феномена громади в зарубіжному та вітчизняному соціально-філософському дискурсі;
- з'ясувати своєрідність трансформації українського суспільства в постсучасну добу;
- розкрити соціальну роль українських громад в наріжні етапи історичного поступу;

– визначити роль соціального капіталу громади в контексті нинішніх трансформаційних реалій українського суспільства.

Об'єктом дослідження є громада як комплексний і багатовимірний феномен та мережа взаємозв'язків, взаємодій і відносин людей.

Предметом дослідження є соціальна роль громади в умовах трансформації українського суспільства.

Методи і методологія дослідження. Засадничою для розкриття ролі громади в трансформаційних процесах українського суспільства є постнекласична методологія дослідження суспільних трансформацій, в якій основна увага зосереджується на аналізі проблеми невірноваженості та нестабільності суспільства. Зокрема, синергетичний підхід дозволив здійснити цілісний аналіз громади як відкритої системи соціального буття, а також врахувати тенденції її самоорганізації та саморозвитку.

Феноменологічний метод сприяв концентрації дослідницької уваги на сутнісній природі громади як обр'ю людських потреб, цілей, дій, втілених у соціальних реаліях сучасної культури. За допомогою соціокультурного методу було розкрито онтологічні підстави існування громади не у фізичному, територіальному, а в культурно-історичному контексті. Аксіологічний метод уможливив дослідження громади як осередку моральності й втілення соціальних чеснот, громадянських прав і свобод. Аналізуючи роль громади в суспільних перетвореннях, здобувач брав до уваги основні принципи комунітаризму: морального діалогу, комунікативної гармонізації, соціального порядку.

Суттєву роль у процесі дослідження громади як системи, що має складну структуру, відіграли структурно-функціональний, системний та ієрархічний методи. Використання компаративістського методу дозволило чіткіше класифікувати результати вивчення філософських джерел та літератури з теми дисертації, синтезувати спільне і виділити відмінне, об'єднуючи останнє в іншу групу явищ та предметів.

Орієнтація на принципи багатofакторності, нелінійності, поліваріантності, дискурсності, поліцентризму сприяла визначенню умов та чинників громадянського поступу України в добу трансформації. Використання засадничих принципів української філософії дозволило відійти від абстрактного, соціокультурно знебарвленого аналізу соціальної реальності й створити дієвий інструментарій для дослідження соціальних трансформацій.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в комплексному аналізі сутності, змісту, основних властивостей громади та її соціального потенціалу в процесі трансформації українського суспільства в напрямку його демократизації.

У процесі дослідження автором отримані такі **результати**, які мають наукову новизну і виносяться на захист:

вперше

– *здійснено* комплексний аналіз ролі й функцій громади в контексті суспільних трансформацій України; виявлено, що громада має складну подвійну природу, з одного боку, функціонує як поліцентрична взаємодія людей у національних, професійних та державно-політичних, станових формах,

а з другого як семантико-символічний конструкт, що виступає репрезентантом уявлень соціальної самоорганізації, позбавленої ієрархії та домінування;

– *встановлено*, що дослідження соціальної ролі громади в умовах трансформації сучасного українського суспільства потребує комплексного аналізу з виходом на формування нового погляду щодо існуючих проблем у сфері суспільної самоорганізації;

– *на основі порівняльного аналізу розкрито* особливості тлумачення громади в зарубіжній та вітчизняній соціально-філософській думці: спільноти як ефективної форми соціального залучення та соціальної взаємодії індивідів (західноєвропейський соціально-філософський дискурс); общини як первісної форми побуту, що уособлює «істинне начало», яке в подальшому поступається державі та суспільству (східноєвропейська (російська) філософська думка); громади як особливого роду буття людей, форми організації соціальності на підставах громадської активності, взаємної підтримки та взаємної злагоди (українська соціально-філософська традиція);

– *з'ясовано*, що громада є базовим інститутом українського суспільства і саме це дає їй можливість зберігати свою самодостатність і цілісність у процесі історичної еволюції; *виокремлено й охарактеризовано* історичні етапи визначальної ролі українських громад у суспільних трансформаціях: у киеворуську добу; у польсько-литовську добу під час національно-визвольної війни під проводом Б. Хмельницького; в Українській революції 1917-1920 рр.; під час Революції Гідності;

– *виявлено*, що громада як суб'єкт самоврядування є джерелом і носієм соціальної активності, діяльність якого спрямована як на вирішення питань місцевого значення, так і на формування її суб'єктності й виявляється в її творчій самодіяльності та цілеспрямованій активності; обґрунтовано, що роль громади полягає в збереженні національного організму, опосередкуванні суспільного життя й забезпеченні ефективності громадянського поступу;

– *аргументовано*, що діяльність українських громад сьогодні зазнає суттєвого впливу загальносвітових тенденцій глобалізації, глокалізації, інформатизації; зазначено, що створюючи сприятливі умови для кооперації і співробітництва громад, комунікації всередині громади та з середовищем зовні ці загальносвітові тенденції одночасно посилюють різноманітні соціальні ризики: формують масову культуру життєвих цінностей, загострюють проблему збереження ідентичності громад.

Теоретичне значення результатів дослідження. Отримані результати дають цілісне уявлення про роль громади в суспільних трансформаціях. Це дозволяє розширити можливості теоретико-методологічного аналізу проблематики сутності суспільних трансформацій, їх чинників та напрямків розгортання суспільного поступу. Ідеї дисертації можуть бути використані у подальших розробках методології пізнання суспільних процесів, дослідженні світоглядно-філософських підстав самоорганізації українського суспільства.

Практичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає в ефективності їх використання в контексті формування сучасних національних програм розвитку місцевого самоврядування, а також у практичній діяльності з

розвитку громад. Доцільним є використання матеріалів дослідження в навчальному процесі, зокрема, у вузівських курсах з філософії, соціальної філософії, місцевого самоврядування, соціальної роботи в громаді.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою роботою автора. Основні положення наукової новизни, висновки одержані автором самостійно. У навчально-методичному виданні та двох статтях, виданих у співавторстві, доробок здобувача складає, відповідно, 38%, 55% та 50%.

Апробація результатів дисертації здійснювалася шляхом їх обговорення на кафедрі філософії та соціально-гуманітарних дисциплін Чернігівського національного технологічного університету. Положення новизни, ідеї та висновки дисертації були апробовані в 2008-2014 роках на таких міжнародних, всеукраїнських та міжвідомчих науково-практичних конференціях: Міжнародний інноваційний форум «Освіта, наука та виробництво у регіональному розвитку» (Чернігів; 2008); Всеукраїнська конференція молодих вчених «Актуальні проблеми сталого соціального розвитку: погляд молоді» (Чернігів; 2010); Міжнародна науково-практична конференція «Історико-правові і економічні проблеми розвитку суспільства» (Чернігів; 2011); Всеукраїнська науково-практична конференція «Сталий розвиток у соціальному вимірі: глобальним проблемам – локальні рішення» (Чернігів; 2011); Другі Всеукраїнські філософські читання, присвячені пам'яті доктора філософських наук, професора В. І. Шевченка «Людина. Культура. Освіта» (Чернігів; 2012); Міжнародна науково-практична конференція «Дні науки філософського факультету КНУ ім. Тараса Шевченка» (Київ; 2013); Друга Всеукраїнська наукова конференція з міжнародною участю «Науковий діалог «Схід-Захід» (Бахчисарай; 2013); Міжнародна науково-практична конференція «Дні науки філософського факультету КНУ ім. Тараса Шевченка» (Київ; 2014).

Публікації. Основні положення, ідеї і висновки дисертаційної роботи оприлюднені у 17 (14 – одноосібних) авторських публікаціях, з яких: 4 – надруковано у фахових виданнях, затверджених ДАК МОН України; 1 – у зарубіжному; 2 – у виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз; 9 – у збірниках наукових праць, матеріалах і тезах конференцій; 1 – навчально-методичне видання.

Структура дисертації зумовлена метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків і списку використаних джерел та літератури. Основний зміст роботи викладений на 183 сторінках, список використаних джерел та літератури становить 308 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено низка науково-практичних та суспільно-практичних чинників, які спонукають до її дослідження. Охарактеризовано ступінь наукової розробленості теми, сформульовано її мету, завдання, об'єкт і предмет, визначено методологічну основу і наукову новизну, теоретичне і практичне значення роботи, наведено дані про апробацію результатів дослідження.

У першому розділі «Джерела і теоретико-методологічні засади дослідження», досліджено особливості тлумачення поняття «грумада» в соціально-філософській думці, окреслено сутність феномена грумади, проаналізовано джерельну базу дисертаційної роботи, з'ясовано стан дослідження теми та теоретико-методологічну основу її виконання.

У підрозділі 1.1 «Поняття і сутність грумади у соціально-філософському дискурсі» уточнено зміст поняття «грумада» у філософській думці, встановлено відмінності між дефініціями цього поняття в європейському, російському та українському науковому дискурсах. Встановлено корінний зв'язок українського терміна «грумада» з поняттям «грумадянське суспільство» та його відсутність в англійській (civil, civic society), німецькій (zivilgesellschaft, burgergesellschaft), російській (гражданское общество) мовах.

Обґрунтовано багаторівневість досліджуваного феномена грумади і множинність контекстів його прояву, а також доведено можливість розгляду грумади ефективним репрезентантом соціального в усій його складності й цілісності. Виявлено історичний, територіальний, політичний, економічний, правовий, соціальний, психологічний підходи до розуміння сутності грумади. Порівняльний аналіз зазначених підходів засвідчив комплексність та багатоаспектність феномена грумади, а також потребу його вивчення у площині перетину філософського, історичного, політологічного, соціологічного, правового, психологічного, культурологічного дискурсів.

Встановлено, що у контексті інституційного підходу грумада постає особливою формою цілеспрямованої взаємодії та організації людей на підставі територіальної, виробничої, політичної, соціальної спільності з метою вирішення проблем власного життєзабезпечення. У контексті соціокультурного підходу грумаду визначено як осередок моральності, взаємопідтримки та спілкування, поле реалізації найважливіших екзистенційних потреб людини. Більше того, у соціокультурному плані грумада виступає символом колективного буття, своєрідним «кодом» соціального життя, який концентрує соціокультурний досвід та традиції народу.

У підрозділі 1.2 «Джерельна база та стан розробки теми дослідження» з'ясовано стан дослідження теми та проаналізовано джерельну базу дисертаційної роботи. Звернено увагу на суспільно-практичні та науково-теоретичні чинники, які слугують спонукою дослідження грумади.

Огляд джерельної бази дослідження проведено шляхом узагальнення та виокремлення кількох груп джерел: праць західноєвропейських філософів античності (Платон, Арістотель), середньовіччя (Аврелій Августин, П. Абеляр, Т. Аквінський), класичної доби модерну (Дж. Локк, Г. Гегель та ін.), некласичної доби (Е. Дюркгейм, Г. Зіммель, П. Сорокін, М. Вебер, Т. Парсонс, Ж. Марітен, А. Токвіль, К. Поппер, Дж. Роулз, А. Етціоні, М. Сендел, Ч. Тейлор), а також постмодерністів (Т. Адорно, З. Бауман, У. Бек, Ж. Бодрійяр, Ю. Габермас, Ж. Дерріда, М. Кастельс, Ж.-Л. Нансі, М. Фуко, Ф. Фукуяма та ін.); творів вітчизняних мислителів киеворуської доби («Повість минулих літ», «Слово про полк Ігорів», «Руська правда» та ін.), діячів ренесансно-реформаційної доби (Ю. Дрогобич, Ст. Оріховський-

Роксолан), філософів другої половини ХІХ – початку ХХ ст. (В. Антонович, С. Дністрянський, М. Драгоманов, С. Єфремов, Б. Кістяківський, М. Костомаров, П. Куліш, М. Максимович, С. Подолинський, М. Туган-Барановський, М. Шаповал); наукових публікацій сучасних вітчизняних філософів (В. Андрущенко, Б. Глотов, Г. Горак, М. Патеї-Братасюк, А. Колодій, А. Карась, Л. Губерський, В. Мандрагеля, А. Мельник, М. Михальченко, Я. Пасько, З. Самчук, П. Саух, Н. Скотна, Л. Сохань та ін.). Урахування комплексу вищезазначених джерел дозволило дослідити соціальну роль громади в трансформації українського суспільства.

У підрозділі 1.3 «*Теоретико-методологічні засади дисертаційної роботи*» розкрито теоретико-методологічні основи дисертаційного дослідження, розробка яких здійснювалася відповідно до предмета, об'єкта, мети і завдань роботи.

Встановлено, що ситуація в сучасному суспільствознавстві загалом та соціальній філософії, зокрема, характеризується функціонуванням множини методологічних концептуально-парадигмальних підходів, з позицій яких осягається сутність соціального дискурсу, змісту і ролі соціальних спільнот, визначаються теоретичні моделі та практичні методики роботи в громаді. Засадничою для аналізу ролі громади в трансформаційних процесах українського суспільства стала постнекласична методологія дослідження суспільних трансформацій, в якій основна увага приділяється проблемам нерівноваженості та нестабільності. Її підґрунтя утворили ідеї теоретиків постмодернізму, зокрема З. Баумана, Ж. Бодрійяра, С. Гантінгтона, О. Тофлера, М. Фуко, які по-новому розглядають системність суспільства, ураховують індетермінізм та парадоксальність суспільної динаміки, ускладнення соціальних зв'язків, суперечливість соціальних процесів тощо. Синергетичний підхід дозволив дослідити громаду як нелінійну систему, що характеризується високим рівнем складності й вірогідним характером зв'язків між елементами.

Розкриттю теми дослідження сприяло також застосування вихідних принципів української філософії (національно-культурної ідентичності, антропоцентризму, мовоцентризму, антеїзму, кордоцентризму). За допомогою феноменологічного та соціокультурних підходів розкрито онтологічно-екзистенційну сутність громади як соціокультурного світу, втіленого у соціальних реаліях як багатомірної єдності особистого, соціетального і культурного начал. Використання етнометодології Г. Гарфінкеля, за якою довілля є основою вироблення онтологічної безпеки, довіри, а тому кожний індивід «вкорінений» у буденному потоці простору, місця та часу, дозволило врахувати ментальність та практичний досвід національної культури.

Автор використовував структурно-функціональний та системний методи, що уможливило розкриття сутності громади через взаємодію її основних структурних компонентів та дозволило осмислити всі її виміри у їх взаємозв'язку. Застосування методу компаративістики дозволило генералізувати інформацію, у якій одночасно розрізнялось відоме і невідоме, визначальне й другорядне в досліджуваних проблемах. Поєднання вищезазначених методів, на думку автора, дало можливість дослідити складні трансформації українського суспільства та роль у цьому процесі громади.

Другий розділ «Концептуальні інтерпретації соціальної ролі громади в суспільному поступі» присвячено дослідженню тенденцій розуміння соціальної ролі громади в зарубіжній та вітчизняній соціально-філософських традиціях.

У підрозділі 2.1 *«Громада як предмет дискурсу в західноєвропейському соціально-філософському просторі»* окреслено характерні риси історичного і сучасного тлумачення спільноти в західноєвропейському філософському дискурсі. Аргументовано, що істотні зміни в концептуальному розумінні організації соціального середовища відбулися у європейській свідомості кінця XVI – початку XVIII ст., коли на перший план виходять ідеї відокремлення суспільства і держави, природних та громадянських прав людини, правової держави й громадянського суспільства. Обґрунтовано, що вершиною класичного підходу до інтерпретації соціального буття стала гегелівська концепція духовно-історичної єдності людства, в якій основним критерієм «історичності» або «неісторичності» тієї чи іншої спільноти вважається здатність досягти стадії суб'єктивного духу – стану колективного суб'єкта – та утворити державні інституції. Спільнота, за таких умов, залишається пережитком минулих, традиційних відносин, поступаючись місцем новим формам соціальних взаємодій.

Акцентовано, що класичне сприйняття соціальності, в межах якого спільнота поставала механічною сукупністю людських взаємодій, у західноєвропейській некласичній думці зазнало змін у вигляді розгляду багатоманітних і різнопланових підстав людської самоорганізації. Західноєвропейськими мислителями піддається сумніву ідея інтерпретації спільноти як структурного елементу суспільства та з'являються такі концептуальні підходи, які вказують на плюралізм підстав колективної єдності індивідів. Зокрема, Ф. Тьонніс виявляє специфічні риси спільноти та суспільства як протилежних способів організації соціального життя. Е. Дюркейм розрізняє «механічну» та «органічну» солідарність індивідів та пропонує тезу про важливість аналізу видозміни соціальних взаємовідносин у суспільстві під впливом трансформацій у різних контекстуальних і часових вимірах. На потребі аналізу соціальної ролі «соціацій» як самодостатніх форм сумісного буття наголошує Г. Зіммель. У такому концептуальному річизі рухається і П. Сорокін, який акцентує увагу на соціокультурній основі соціальної взаємодії, а соціальну роль спільноти вбачає у трансляції символів-провідників, що пов'язують різні покоління та забезпечують єдність груп, роз'єднаних у часопросторі людської взаємодії.

У підрозділі здійснено порівняльний аналіз інтерпретації соціальної ролі громади з позицій неотомізму, лібералізму, комунітаризму, постмодернізму. Звернено увагу на те, що представники неотомізму, зокрема Ж. Марітен, соціальну роль громади вбачають у реалізації вищих духовних цінностей та громадських вартостей. З позицій соціально-філософської доктрини лібералізму спільнота постає сукупністю індивідів, наділених внутрішньою свободою, високою громадянською активністю та громадянським духом, а її роль полягає у гарантуванні людині її індивідуальної свободи, рівності можливостей, недоторканності власності та мирного співжиття. Представники комунітаризму

(А. Етціоні, М. Сендел, Ч. Тейлор) рушійним чинником соціальних взаємодій визнають мораль та підкреслюють провідну роль громади в розбудові громадянського суспільства і демократії шляхом соціального залучення та соціальної взаємодії індивідів. Виявлено, що в світлі постмодерністської філософської рефлексії громада тлумачиться як спосіб уявлення або ситуаційна коаліція, що виходить за свої межі, адже в добу глобалізації соціальні зв'язки формуються на рівні «простору потоків».

Підрозділ 2.2 «Концепт громади (общини) в соціально-філософській думці слов'янофілів та західників» розкрито особливості філософської репрезентації громади (общини) в російській соціально-філософській думці. Обґрунтовано, що порівняльний аналіз змістової конкретизації громадського життя українців та росіян є потребою сьогодення, адже історія формування східнослов'янських етносів у світлі нинішньої напруженої політичної ситуації дедалі більше обростає ідеологемами, пропагандою Росії щодо її месіанської ролі в глобальному світовому просторі тощо.

Виявлено найхарактерніші ознаки російської філософії, які відображають притаманний російському народові спосіб життя, ментальність і на рівні соціально-філософської рефлексії проявляються у схваленні колективістських тенденцій, своєрідному розумінні підстав суспільної самоорганізації. Встановлено, що релігійне розуміння громади сформувало духовно-сміслову парадигму росіян, а християнські ідеї любові до ближнього знайшли практичну реалізацію в російському колективізмі. Водночас дослідники російської релігійності (М. Костомаров, М. Бердяєв, М. Трубецької та ін.) вказували на її примітивізм, формальний і абстрактний характер, орієнтацію переважно на зовнішню форму, а не на внутрішній зміст. Утилітарно-обрядний підхід до релігії, що панував у Росії, розставляв специфічні акценти в розумінні росіянами підстав колективного життя. Йдеться про звеличення життя у людському колективі та применшення ролі індивідуальної суб'єктивності аж до зречення особистої свободи, визнання взірцем єднання церкви з її жорсткою ієрархією, переконання в необхідності встановлення диктату більшості тощо.

Розкрито смислові акценти інтерпретації ролі общини в соціально-філософських поглядах слов'янофілів (як засобу екзистенційного єднання людей) та західників (як початкового етапу соціалізму). З'ясовано, що російська соціальна філософія виходила з того, що община, суспільство, держава є окремими соціальними реальностями, які перебувають в опозиціях одна до одної. Зазначений підхід акцентував увагу не національно-специфічні, а на абстрактно-універсальні властивості суспільства як суми людських відносин. Це давало підстави російським філософам міркувати про «суспільство взагалі» та його ідеальний устрій, мету якого вони вбачали в тому, щоб осягнути все людство. Внаслідок цього розуміння будь-якої системи взаємовідносин людей виключало врахування їх історично-культурної специфіки: особливостей господарювання, громадянського ладу, культурної творчості, видів спільностей.

У підрозділі 2.3 «Репрезентація громади в українській світоглядно-філософській традиції» проаналізовано особливості осмислення громади в площині вітчизняного соціально-філософського дискурсу. Наголошено, що

архетипи суспільного буття у світоглядній традиції українського народу залежать від його соціального досвіду та ментальних особливостей. Зауважено, що внаслідок синтезу різноманітних світоглядних традицій (трипільської, скіфської та ін.) характерною прикметою українського світогляду стає поліфонічність, межовість, що призвело до складного поєднання таких рис національного духу, як дружелюбність до інших і егоцентризм, активність і пасивне споглядання, нетерпимість до соціальної несправедливості та конформізм.

Зазначено, що первісною формою родової общинності, господарським і соціальним об'єднанням кровних родичів була родова громада або спільнота. Констатовано, що в києворуських джерелах громада згадується як структурна одиниця держави, яка «відповідала» перед князівською владою за злочини, вчинені на її теренах, за податки та повинності. Водночас виявлено ще одну тенденцію розуміння громади часів Київської Русі – ототожнення її з формою побуту, повсякденного існування людей. Соціальна роль громади виявлялась у культуротворенні – відтворенні таких традиційних українській хліборобській культурі цінностей, як дім, мир, любов до рідної землі.

Українська філософська думка ренесансно-реформаційної доби рідко використовувала поняття «громада» для означення суспільних процесів. Подібно до європейської класичної соціально-філософської традиції в ній не розрізнялися «суспільство» та «державна». Підґрунтям міркувань вітчизняних мислителів XVIII ст. стало усвідомлення суспільно-родової сутності людини, що передбачало розуміння спільноти як надбіологічної системи взаємодій, завдяки якій люди долають власну однобічність. Констатовано, що осмислення питань суспільної взаємодії у вітчизняній думці здійснювалось на ґрунті етноцентризму, а осердя соціально-філософської проблематики становили проблеми визначення засад і чинників існування українського суспільства у контексті виявлення його державотворчого потенціалу.

В умовах пошуків шляхів державного оформлення серед української інтелігенції в XIX – поч. XX ст. актуалізувались ідеї громади як форми громадськості, покликаної сприяти державній розбудові. Громаду тлумачать як спонтанну, поліцентричну взаємодію людей, що здійснюється у національних, станових, професійних та державно-політичних формах. Соціальну роль громади вбачають не лише у забезпеченні моральних та культурних потреб громадян, а й колективного існування національного цілого.

Обґрунтовано, що М. Драгоманов, І. Франко, М. Грушевський розглядали державу-громаду як спосіб національної самоорганізації, за межами якої існує «народна стихія», тобто розгортається різнопланова діяльність різноманітних об'єднань-громад. У соціально-історичному громада спиралася на традиції існування козацької держави, а в світоглядно-філософському – на ідеї національної самоорганізації та кордоцентризму. Державу вважали формою об'єднання різноманітних громад, а народ – творцем держави для забезпечення внутрішньо необхідних потреб свого громадського життя.

Доведено, що особливість вітчизняного підходу до розуміння громади, порівняно із західною та російською філософською думкою, полягає в особливому статусі громади як світоглядної категорії. Так, якщо представники

філософії Заходу суспільство і спільноти аналізують як щось самостійне, то в українській філософії – як елементи цілого, а це ціле як універсалія «грумада». Відтак, грумада в українській філософії мислилась не механічною сукупністю, а особливим родом буття людей, єдністю форми та змісту їх життя.

У третьому розділі «Грумада як чинник трансформаційних процесів в українському суспільстві» досліджено особливості перетворень українського суспільства, визначено соціальну роль українських грумад у суспільних трансформаціях в історичній ретроспективі, висвітлено роль соціального капіталу грумади в процесах трансформації українського суспільства.

У підрозділі 3.1 *«Трансформація українського суспільства: соціально-філософська інтерпретація»* проаналізовано сучасні тенденції трансформаційних процесів суспільства в Україні. Розкрито багатозначність терміна «суспільна трансформація»: від зміни напрямків суспільного поступу до зміни способу мислення та характеру діяльності індивідів у соціумі. Констатовано, що трансформація суспільства – багатофакторна, перманентна зміна соціальних стандартів, норм, принципів, стереотипів, яка позначається на всіх сферах суспільного та індивідуального життя людини.

У підрозділі проаналізовано ґрунтовні спроби філософського дослідження трансформацій вітчизняного суспільства, здійснені В. Андрущенком, Є. Бистрицьким, Б. Глотовим, Л. Губерським, М. Козловцем, О. Маслаком, М. Михальченком, М. Поповичем, З. Самчуком, П. Саухом та іншими українськими вченими. Запропоновано власне бачення шляхів нівелювання впливу радянської тоталітарної спадщини, подолання суспільного розколу та визначено роль грумади в цьому процесі.

Визначено основні підходи до осмислення процесів «визрівання» громадянського суспільства: 1) громадянський поступ як історично обумовлений, закономірний процес зростання і нагромадження досягнень людського розуму, результатом втілення яких стає держава, 2) громадянський поступ як підвищення соціальної солідарності, що виключає розширення можливостей політичної дії; 3) громадянський поступ як розвиток опозиційної до держави і не підконтрольної їй мережі суспільних інститутів чи соціальних структур, неурядових об'єднань; 4) громадянський поступ як моральне вдосконалення суспільства, побудова в ньому нового етичного порядку шляхом відродження національної ідеї та солідарності; 5) громадянський поступ як подолання протиріч між універсальністю, глобальною уніфікацією (лібералізм) та етнічною специфікою, притаманною окремим спільнотам (комунітаризм) через поступовий приріст соціального капіталу.

Автором проаналізовано типологію моделей суспільної трансформації (прогресу, розвитку, еволюції, модернізації, демократії, громадянського поступу) й визначено, що досвід перенесення західних концепцій на вітчизняний ґрунт не завжди дає позитивні результати. Підкреслено важливість культурних детермінант трансформації українського суспільства, формування єдиного світоглядного простору з високим рівнем національної самосвідомості та патріотизму, який сприяв би гуртуванню його громадян.

Світоглядно-ціннісні зміни в українському соціумі ускладнені кризою цінностей радянської доби і браком їх альтернативи. Аксиологічна невизначеність суспільних ідеалів та заперечення морально-етичних норм зумовлюють розмитість українських ідентифікаційних систем. Водночас на часі творення нових ідеалів, які б слугували основою ідентичності українства, об'єднавши його як націю. На думку автора, в умовах сучасної української реальності такими ідеалами є громадянство і громадянськість, які передбачають піднесення соціальної свідомості та активності, свободу і соціальну відповідальність.

Підрозділ 3.2 «Соціальна роль українських громад у нарізні етапи історичного поступу» присвячено визначенню історичних етапів ролі українських громад у суспільних трансформаціях. Встановлено, що на місцеве самоврядування українців впливали як внутрішні, так і зовнішні чинники: перебуваючи між Сходом і Заходом, зазнаючи зовнішнього впливу, українські землі розвинули свої власні, специфічні світоорієнтації.

Соціальна роль громади (у широкому розумінні) розкривається у впливі на процеси державотворення, визначення стратегій суспільного поступу, культурно-цивілізаційної ідентифікації. Досліджено роль громади в різних біфуркаційних точках суспільної самоорганізації українського народу й особливості конструювання відносин «влада – громада» на різних етапах історичного поступу.

Встановлено, що традиція самовладдя громад започатковується в киеворуську добу. Якщо київський князь будував відносини з удільними князями на засадах демократичного союзу, то самодержавна влада московського царя діяла за «золотоординським взірцем», а зміцнення держави відбувалося шляхом військового підкорення народів.

Аргументовано, що правове оформлення місцевого демократичного самоврядування пов'язане з Магдебурзьким правом. У польсько-литовську добу стає помітною владно-підвладна прірва між «шляхтою», «магнатерією» та українським народом (сільською громадою), яка поглиблюється під час козацько-селянської війни під проводом Б. Хмельницького. Проаналізовано важливу соціальна роль повсталих громад Центральної України за часів народно-визвольної війни 1648 – 1654 рр.

Обґрунтовано, що наступна спроба (після Гетьманщини) волевиявлення громад до спільної діяльності відбулася в період Української революції 1917 – 1920 рр. У результаті відсутності соціальної координації та виникнення на Україні двох альтернативних утворень, у Києві та Харкові, відбувся розкол між сільською та міською громадами, що завадило державній організації.

Аргументовано, що яскравим прикладом синергії громадських дій у напрямку реалізації колективних для громадян стратегій суспільної трансформації стали «майдани», які на початку 2014 року народила в усіх обласних центрах Правобережної та Центральної України Революція Гідності. Євромайдан 2013 – 2014 рр. став яскравою ілюстрацією піднесення громадянської активності українців, адже виявився не лише акцією протесту, а й потужним проявом громадської самоорганізації з метою збереження незалежності України та реалізації її подальшого курсу на євроінтеграцію.

У підрозділі 3.3 «Соціальний капітал громади та його роль в умовах сучасної трансформації українського суспільства» доведено, що цілісне уявлення про роль громади в процесі демократизації та нарощування українським суспільством стабільності і життєздатності дозволяє скласти врахування проблематики соціального капіталу.

Здійснено аналіз різних смислових навантажень поняття «соціальний капітал» та визначено основні стратегії методології його теоретичного та практичного аналізу. Зазначено, що в усій множині підходів до інтерпретації соціального капіталу громади виділяють три основні: 1) як сукупність ресурсів громад, які утворюються внаслідок включення індивідів у мережеві чи інституціалізовані взаємовідносини (П. Бурдьє, Р. Барт), 2) як взаємна довіра, взаємопідтримка, толерантність – підґрунтя громадянської співпраці, основа формування демократії, засіб досягнення суспільної солідарності (Дж. Коулмен, Р. Патнем), 3) як сукупність знань, умінь, навичок, цінностей, традицій, установок та життєвого досвіду індивідів, котрі постають у суспільній свідомості як соціально значущі й такі, що дають можливість підвищувати суспільну самоорганізацію (Ф. Фукуяма).

Зазначено, що шляхи нарощення соціального капіталу та його місце в трансформаційних процесах мають свої особливості як на Заході, так і в українському суспільстві. Нині Україна перебуває на початковому етапі становлення нових форм соціальності, і, разом з тим, потерпає від успадкованих з радянських часів проблем: посттоталітарної свідомості, низького рівня політичної і громадянської участі та недовіри до державних структур тощо. Виправити таку ситуацію, здатні такі технології розбудови соціального капіталу як : зростання рівня громадянської активності та кількості добровільних асоціацій і об'єднань громадян; розвиток незалежних ЗМІ; забезпечення реалізації принципу верховенства права; функціонування політичної опозиції; наявність системи зовнішнього громадського контролю за владою на всіх рівнях.

Автор констатує, що реалізацію вищезазначених технологій спроможна забезпечити громада, в якій створюються можливості для повноцінної взаємодії з органами влади; реалізуються проекти соціальної дії, спрямовані на вирішення невідкладних соціальних проблем; народжуються дієві стратегії соціального розвитку; підвищується потенціал на місцях.

Прикладом ефективного формування соціального капіталу громади є ініціативи, впроваджені в рамках виконання проекту ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду», започаткованого у вересні 2007 року. Здобувач упродовж 2008 – 2016 років бере активну участь у впровадженні даного проекту в Чернігівській області з метою створення сприятливого середовища для ефективних соціальних трансформацій на місцевому рівні шляхом самоорганізації та соціальної активізації громад.

ВИСНОВКИ

Соціально-філософський аналіз соціальної ролі громади в умовах трансформації українського суспільства дозволив сформулювати такі висновки:

1. Аналіз історичного, політичного, правового, економічного, культурного, психологічного вимірів феномена громади як соціальної форми спів-буття та мережі людських взаємодій, комплексна парадигмальна рефлексія щодо її ролі на етапі нинішньої трансформації українського суспільства можлива лише в предметному полі соціальної філософії. З позицій соціальної філософії громада має подвійну природу: з одного боку, вона є просторово-часовою формою цілеспрямованої взаємодії й організації людей на підставі територіальної, виробничої, політичної, соціальної спільності і з метою вирішення проблем власного життєзабезпечення, а з другого, – семантико-символічним конструктом, своєрідним «кодом» соціального життя і моделлю соціальної самоорганізації, яка не знає ієрархії та домінування.

2. Запропоновано синергетичну методологію дослідження громади як форми процесу народотворення на конкретно визначеній території. У межах синергетичного підходу самоорганізація виступає атрибутом діяльності громад й розглядається як невід’ємна характеристика відкритих нелінійних систем. Самоорганізація відіграє пріоритетну роль у функціонуванні та всебічному розвитку громад; розглядається як процес створення і відтворення системи громади, що характеризується високим рівнем складності й вірогідним характером зв’язків між елементами.

3. Соціально-філософська проблематика досліджень місцевого співтовариства в західноєвропейській думці розглянуто в площинах визначення універсального і локального в сучасному світі, опозиції уніфікованості та гетерогенності соціального буття. Російська соціальна філософія виходила з того, що громада, суспільство, держава є окремими соціальними реальностями, які знаходяться в опозиції один до одного. Даний підхід акцентує не національно-специфічні, а абстрактно-універсальні властивості спільноти як суми людських відносин. Підкреслено, що в українській філософії співтовариство постає не механічною сукупністю людських відносин, а системою складної поліцентричної взаємодії людей у національних, станових, професійних і державно-політичних формах.

4. Аналіз відносин «влада – громада» на різних етапах суспільного поступу дозволив виділити історичні етапи провідної ролі українських громад у соціальній трансформації. Зазначено, що роль громади (в широкому розумінні) виявляється у впливі на процеси державотворення, визначення стратегій суспільного поступу, культурно-цивілізаційної ідентифікації.

Сучасним прикладом синергії громадських дій у напрямку реалізації спільних для громадян стратегій суспільної трансформації стала Революція Гідності. Євромайдан 2013 – 2014 рр. виявився не лише акцією протесту, а й потужним проявом самоорганізації громад з метою збереження незалежності України та реалізації її подальшого курсу на євроінтеграцію.

5. В умовах глобалізації, що супроводжується зростанням екзистенційної напруженості буття, тотальною кризою ідентичності, соціальними негараздами

визначено основні підходи до процесів «визрівання» громадянського суспільства : 1) громадянський поступ тлумачиться як історично обумовлений, закономірний процес зростання і нагромадження досягнень людського розуму, результатом втілення яких стає держава; 2) громадянський поступ трактується як підвищення соціальної солідарності, однак не забезпечує розширення можливостей політичної дії; 3) громадянський поступ інтерпретується як розвиток опозиційної до держави і не контролюваної нею мережі суспільних інститутів чи соціальних структур, неурядових об'єднань; 4) зміст громадянського поступу полягає у моральному вдосконаленні суспільства, побудові в ньому нового етичного порядку шляхом відродження його національної ідеї та солідарності; 5) громадянський поступ є процесом подолання протиріч між універсальністю, глобальною уніфікацією (лібералізм) та етнічною специфікою, притаманною окремим спільнотам (комунітаризм) через поступовий приріст соціального капіталу як морального ресурсу спільноти.

6. На сучасному етапі суспільної трансформації громада спрямовує суспільний вибір та поступ, створює для цього необхідні умови, використовує відповідні засоби та здійснює заходи. Основними напрямками діяльності громади в соціальній сфері є: зміни у суспільстві на краще і відповідальність за них; формування позитивного мислення, гнучкості, збереження культурних традицій народу; об'єднання людей довкола спільних проблем та інтересів; сприяння розвитку партнерства; формування готовності навчання; забезпечення життєздатності процесів і результатів та сталості впливу. Громада як добровільна асоціація громадян, що базується на взаємній довірі та співучасті, здатна забезпечити зростання соціального капіталу в українському суспільстві. Саме в громаді створюються можливості для повноцінної взаємодії з органами влади, реалізуються проекти соціальної дії, спрямовані на вирішення невідкладних соціальних проблем, народжуються дієві стратегії соціальної трансформації.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Публікації у фахових виданнях України з філософських наук:

1. Сила В. Г. Соціально-філософська проблематика досліджень місцевої спільноти у західноєвропейській традиції / В. Г. Сила // Політологічний вісник. – № 70. – 2013. – С. 24–32.
2. Сила В. Г. Громада як соціокультурний феномен у вимірах вітчизняного соціально-філософського дискурсу / В. Г. Сила // Політологічний вісник – № 71. – 2013. – С. 212–221.
3. Сила В. Г. Концепт громади: міждисциплінарний та соціально-філософський аспект / В. Г. Сила // Гілея – №82. – 2014. – С. 196–201.
4. Сила В. Г. Сучасна трансформація українського суспільства: соціально-філософська інтерпретація / В. Г. Сила // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки». – 2016. – Випуск 54. – С. 160–166.

Публікації в закордонних виданнях:

5. Sylva V. To the Problem of Theoretical and Methodological Basis for the Research of the Community Role in Social Transformations / V. Sylva // Australian Journal of Scientific Research – № 2 (6), July–December, 2014. – p. 834–840.

**Статті у виданнях України,
які включені до міжнародних наукометричних баз:**

6. Сила В. Г. Громадянський поступ в сучасній Україні: чинники та зміст / В. Г. Сила // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія – 2015. – № 1 (5). – С. 85–89.

7. Сила В. Г. Теорія і практика творення соціального капіталу громади в умовах суспільних трансформацій / В. Г. Сила, Т. І. Сила // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. – № 1 (7). – 2016. – С. 98–106. – 0,55 друк. арк. (особистий внесок – 0,3 друк. арк.)

**Публікації апробаційного характеру,
матеріали науково-практичних конференцій:**

8. Сила В. Г. Місцевий розвиток, орієнтований на громаду: проблеми і перспективи // Міжнародний інноваційний форум «Освіта, наука та виробництво у регіональному розвитку» (Чернігів, 21–23 травня 2008 р.): Матеріали доповідей та виступів. – Чернігів: ЧДПЕУ, 2008. – С. 152–153.

9. Сила В. Г. Досвід реалізації проекту Європейського Союзу та Програми розвитку ООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду» в Чернігівській області / Н. В. Білоус, Т. І. Сила, О. С. Капелюха, В. Г. Сила. – Чернігів: Проект ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду». – 2010. – 48с. – 2,1 друк. арк. (особистий внесок – 0,8 друк. арк.)

10. Сила В. Г. Проблеми розбудови територіальних громад в Україні у контексті сталого соціального розвитку / В. Г. Сила // Актуальні проблеми сталого соціального розвитку: погляд молоді [Текст]: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції / за редакцією Ємець Н. А., Завацької Л. М., Кичко І. І., Кривоконь Н. І., Сили Т. І. – Чернігів: Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2011. – С. 244–246.

11. Сила В. Г. Національні особливості розвитку України в умовах суспільних трансформацій / В. Г. Сила // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Історико-правові та економічні проблеми розвитку общества» (Чернігів, 17 марта 2011 г.): Українсько-Російський інститут (філіал) МГОУ, 2011. – С. 34–35.

12. Сила В. Г. Соціальна роль громади в умовах трансформації українського суспільства / В. Г. Сила // Сталий розвиток у соціальному вимірі: глобальним проблемам – локальні рішення [Текст]: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції / за редакцією Шкарлета С. М., Ємець Н. А., Завацької Л. М., Кичко І. І., Кривоконь Н. І., Сили Т. І. – Чернігів: Чернігівський державний технологічний університет, 2012. – С. 65–68.

13. Сила В. Г. До питання про соціально-філософський зміст поняття «громада» / В. Г. Сила // «Людина. Культура. Освіта». Матеріали других

Всеукраїнських філософських читань, присвячених пам'яті доктора філософських наук, професора Володимира Ісаковича Шевченка (Чернігів, 17 лютого 2012 р.). – Чернігів: ЧДІЕУ, С. 143–147.

14. Сила В. Г. Соціально-філософська проблематика досліджень місцевої спільноти / В. Г. Сила – Дні науки філософського факультету – 2013 [Текст]: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 16–17 квітня 2013 р.). – Київ: КНУ ім. Т.Шевченка, 2013. – С. 255.

15. Сила В. Г. Соціально-філософський аналіз громади як форми соціального буття / В. Г. Сила // Науковий діалог «Схід-Захід». Матер. II всеукр. наук. конфер. з міжнар. участю. (м. Бахчисарай, 12 жовтня 2013 р.): у 4-х частинах. – Д.: Видавництво «Інновація», 2013. – ч. 1. – С. 132–134.

16. Сила В. Г. Тема громади в сучасному українському соціально-філософському дискурсі / В. Г. Сила // Дні науки філософського факультету – 2014 [Текст]: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 15–16 квітня 2014 р.). – Київ: КНУ ім. Т.Шевченка, 2014. – С. 115.

17. Сила В. Г. Соціальний капітал громади та його роль у процесах трансформації українського суспільства / В. Г. Сила, Т. І. Сила // Наукові праці ВНЗ – партнерів Проекту ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду» / Сталій людський розвиток місцевих громад: [укладачі: М. А. Лепський, І. В. Дударева]; за заг. ред. М. А. Лепського. 2015. – С. 94–101. (особистий внесок – 0,27 друк. арк.)

АНОТАЦІЯ

Сила В. Г. Соціальна роль громади в умовах трансформації українського суспільства. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. – Чернігівський національний технологічний університет Міністерства освіти і науки України. – Чернігів, 2016.

Дисертація присвячена дослідженню соціальної ролі громади як важливого чинника суспільної трансформації.

Проведено аналіз теоретичних та методологічних засад дослідження громади як комплексного і багатовимірного феномена і мережі людських взаємодій з точки зору її філософського змісту. З'ясовано сутність громади як особливої форми соціальної самоорганізації, базового інституту українського суспільства, що забезпечує свою самодостатність і цілісність у процесі історичної еволюції.

Доведено, що особливість українського підходу до розуміння громади, порівняно із західною та російською філософською думкою, полягає в особливому статусі громади як світоглядної категорії. Якщо у філософії Заходу зустрічаємо аналіз суспільства і спільноти як чогось самостійного, то в українській філософії – як елементів цілого, особливого роду буття людей, єдністю форми та змісту їх життя.

Проаналізовано організаційне й раціонально-впорядковуюче значення громади в нагромадженні соціального капіталу і створенні сприятливого середовища для ефективних суспільних трансформацій на місцевому рівні шляхом самоорганізації та соціальної активізації громадян.

Ключові слова: громада, суспільна трансформація, суспільна самоорганізація, громадянський поступ, громадянське суспільство, соціальний капітал.

SUMMARY

Syla V. H. The Social Role of Community in Conditions of the Ukrainian Society Transformation. – Manuscript.

Dissertation for the Degree of Candidate of Philosophical Studies, Specialty 09.00.03 – Social Philosophy and Philosophy of History. – Chernihiv National Technological University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Chernihiv, 2016.

The research is focused at the social role of the community as an important factor of social transformation.

The analysis of theoretical and methodological research foundations of the community as a complex and multidimensional phenomenon and the network of human interactions in terms of its philosophical content has been made. The essence of the community was found, as a special form of social self-organization, the basic institution of the Ukrainian society, ensuring its self-sufficiency and integrity in the process of historical evolution.

It is proved that Ukrainian understanding of the community, compared with Western and Russian philosophical thought, differs because of the special status of the community as a worldview category. If the philosophy of the West makes an analysis of society and community as something independent, the Ukrainian philosophy looks at it as at elements of the whole, a special kind of human entity, the unity of form and content of human lives.

It is emphasized organizational and rational value of community in the accumulation of social capital and creating of an enabling environment for effective social transformation at the local level through self-organization and social revitalization of citizens.

Keywords: Community, Social Transformation, Social Self-Organization, Civic Progress, Civil Society, Social Capital.

АННОТАЦИЯ

Сила В. Г. Социальная роль сообщества в условиях трансформации украинского общества. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. – Черниговский национальный технологический университет Министерства образования и науки Украины. – Чернигов, 2016.

Диссертация посвящена исследованию социальной роли общины как важного фактора общественной трансформации. В работе охарактеризовано философскую составляющую тематики общины. Исследованы теоретические и методологические основания изучения общины как многомерного феномена и сети человеческих взаимодействий с точки зрения её философского содержания.

Проведён семантический анализ понятия «община», на основании которого сделан вывод о том, что особенностью украинского термина «громада» является его коренная связь с понятием «гражданское общество». Выделен ряд подходов к интерпретации общины, что позволяет сделать вывод о комплексности этого феномена, а также о необходимости его изучения в пределах философского, исторического, политологического, социологического, правового, психологического, культурологического дискурса. Такими подходами являются: 1) институциональный, 2) социокультурный. Подчёркнуто, что в рамках первого подхода сообщество есть формой целенаправленного взаимодействия и организации людей на основании территориальной, производственной, политической, социальной общности с целью решения проблем собственного жизнеобеспечения. Второй подход рассматривает общину как поле реализации экзистенциальных потребностей человека (потребности в установлении связей, в заботе о других, в преодолении пассивной животной природы, в чувстве стабильности и безопасности, в идентичности и преданности и т.д.). В рамках социокультурного подхода община также является одновременно неким символом коллективного бытия, своеобразным «кодом» социальной жизни, схемой-ориентиром, необходимым в жизненно-практических ситуациях общественного существования.

Особенности репрезентации феномена общины в зарубежном и отечественном философском дискурсе позволили сделать выводы о том, что социально-философская проблематика исследований общины в западноевропейской мысли рассматривается в плоскостях определения универсального и локального в современном мире, оппозиции унифицированности или гетерогенности социального бытия. Российская социальная философия исходила из того, что община, общество, государство являются отдельными социальными реальностями, которые находятся в оппозиции друг к другу. Данный подход акцентировал внимание не на национально-специфические, а на абстрактно-универсальные общины как суммы человеческих отношений. Подчёркнуто, что в украинской философии сообщество предстаёт не механической совокупностью человеческих отношений, а системой сложного полицентрического взаимодействия людей в национальных, профессиональных и государственно-политических формах.

Проанализированы особенности трансформации современного украинского общества. Раскрыт потенциал теоретических подходов и стратегий общественной трансформации, важных для решения проблем украинской социальной действительности: моделей прогресса, развития, эволюции, модернизации, гражданского общества.

Исследованы особенности конструирования отношений в системе «власть-община» на различных этапах самоорганизации украинского народа.

Выявлено, что община является базовым институтом украинского общества и именно это даёт возможность обществу сохранять свою самодостаточность и целостность в процессе эволюции.

Проанализирована роль общины в накоплении социального капитала и создании благоприятной среды для эффективных общественных трансформаций на местном уровне путём самоорганизации и социальной активизации граждан.

Очерчены основные проблемы социальной трансформации в эпоху глобализации. Раскрыто новое содержание социальной роли сообщества в условиях глобальных вызовов.

Ключевые слова: община, общественная трансформация, общественная самоорганизация, гражданское продвижение, гражданское общество, социальный капитал.

